

COMUNICARE, CUNOAȘTERE, LIMBAJ, GÂNDIRE: *MIJLOACE DE EXPRESIVITATE LINGVISTICĂ ȘI EXTRALINGVISTICĂ ALE LIMBAJULUI ORAL*

Prof. Rorman Georgiana – Florentina

Liceul Teoretic Murfatlar

Iulie, 2015

1. Comunicarea si cunoasterea

Comunicarea este un proces de transmitere a unor informatii, ce presupune existenta unui emitator, unui cod, unui canal de comunicare, unui mesaj, unui receptor sau destinatar si a unei conexiuni inverse (de la destinatar la emitator).

Comunicarea prin intermediul limbii consta intr-o succesiune de cuvinte prin care cautam sa suscitam anumite idei si rationamente la auditor.

Procesele de comunicare umane sunt fundamentale in organizarea oricarei grupari sociale, deoarece in afara lor nu sunt posibile nici interactiunea persoanelor, nici coordonarea lor constienta si nici cooperarea si influenta reciproca a indivizilor in colectivitate.

Privite istoric si functional, procesele comunicarii umane au stat la baza umanizarii, a constituirii psihologice, culturale si spirituale ale oamenilor. Ele au asigurat si asigura transmitia permanenta a experientei sociale, constituind caile cele mai eficace si mai extinse de influenta educativa, formativa, asupra generatiilor.

Din punctul de vedere al psihologiei sociale fenomenul comunicarii interumane se situeaza intre „sistemele fundamentale de schimb social” ale colectivitatii, comunicarea fiind, prin excelenta, un sistem de schimb de semnificatii (Lévi-Strauss).

Procesele de comunicare se refera la transmitia si schimbul de informatii intre persoane, la circulatia de impresii si comenzi, de trairi afective si decizii rationale, de judecati de valoare cu finalitatea precisa de a obtine modificari comportamentale la indivizi, manifestate in atitudini personale sau de grup, in reprezentari si opinii sau cunostintele acestora.

2. Limbajul din punct de vedere psihologic

Limbajul ca fenomen psihologic este procesul individual, de folosire subiectiva si personala de catre fiecare individ a sistemului general al limbii.

Daca limba unui popor sau a unei colectivitati mai mari este unica si aceeași pentru toti membrii colectivitatii care o vorbesc, limbajul se constituie diferential, in tot atatea variante individuale cati indivizi folosesc limba data; el exprima, in fond, gradul de interiorizare personala, de insusire si stapanire de catre fiecare dintre noi a elementelor limbii.

Limbajul este procesul de comunicare intre oameni, prin mijlocirea limbii. Totodata, limbajul este si instrument al gandiri, fiind indisolubil legat cu gandirea. Gandirea se poate realiza numai pe baza materialului limbii. “Ganduri nude, libere de materialul limbii, libere de materia naturala a limbii nu exista”.

Ca activitate psihică superioară structurată, limbajul se formulează, exprimă, detaliază și amplifică ori comprimă diverse conținuturi psihice, precum imaginile senzoriale, cele recente și actuale, sau mai tardive din cunoașterea noastră, stările afective, intenționalitatea persoanei, scopurile etc.

3. Limba și limbajul

Limba este principalul mijloc de comunicare interumană (sistem încheștat de semne – cuvinte – și de reguli gramaticale stabilite social-istoric). Limba este un sistem de mijloace lingvistice (fonetice, lexicale și gramaticale) istoric constituite, cu ajutorul cărora se realizează comunicarea reciprocă dintre oameni, adică limbajul. „Limba – scria V. I. Lenin – este cel mai important mijloc de comunicare între oameni. *Limba* – știința limbii cuprinde într-un sistem încheștat vocabularul, structura gramaticală, generalizările fonetice, topice, ortoepice, stilistice și ortografice, sistematizate după norme științifice.

Funcțiile principale pe care le îndeplinește limba ca fenomen social sunt: de acumulare, transmisie și comunicare a experienței umane; funcția de cunoaștere, prin cristalizare și codificare semnificațiilor lumii reale în cuvinte și structuri verbale; funcția de înțelegere socială și de modelare morală a indivizilor, prin interiorizarea de către ei, odată cu sistemul limbii, a sistemului de valori, de criterii de apreciere și promovare socială.

Datorită acestor funcții comunicarea umană se deosebește calitativ de modalitățile de comunicare întâlnite la animale.

Limba este un fenomen social determinat de trebuința de interacțiune și comunicare a oamenilor în procesul muncii și al vieții lor în colectivitate. Ea există în mod obiectiv ca realitate extraindividuală, anterioară fiecărei individualități, în sensul că fiecare o găsește formată și funcționând efectiv în societate. Fenomenul limbii cuprinde totalitatea cuvintelor, a articulațiilor sonore, a sunetelor vorbirii, expresiilor și intonațiilor cu semnificații generalizate și fizate de-a lungul vieților în viața unei comunități, a națiunii sau a unui popor.

Limbajul este un fenomen deosebit de complex, care a preocupat multă vreme pe oamenii de știință din cele mai variate domenii. Fiind prin natură sa un proces prin excelență psihologic, limbajul este în primul rând *obiectul de cercetare al psihologiei*.

Limbajul este acea activitate de comunicare interumană realizată prin intermediul limbii și a resurselor ei.

Limbajul este un fenomen cu caracter social (ce se dobândește doar în societate), ce are, prin excelență, și un caracter individual (fiecare om are o manieră personală).

Pentru ca elementele limbii să devină elemente ale limbajului, trebuie ca omul să *asimileze și să constietizeze* latura fizică a cuvintelor (fonetico-grafică), conținutul (semnificația) și regulile logico-gramaticale pentru construirea de propoziții, fraze etc.

Limbajul este un mod de organizare, de integrare și de funcționare a limbii la nivel individual. El are o importanță covârșitoare pentru viața internă, psihică, cât și pentru viața socială a individului (în relaționarea cu semenii).

Forma de bază, naturală și concretă a limbajului este *vorbirea sau limbajul oral*, ce se învață și se sistematizează treptat, prin exersări din copilărie până la capătul vieții.

4. Formele limbajului

A. După gradul de „activizare” a subiectului:

1. *Limbajul activ* - inițiativa în comunicare ce reprezintă practic procesul de pronunțare a cuvintelor sau fixarea lor în scris.

2. *Limbajul pasiv* - receptionarea si intelegerea limbajului - citirea.

B. Dupa criteriul perceperii sau neperceperii lui de catre cei din jur:

a. Limbajul intern – este un limbaj „pentru noi”, sau daca se poate numi asa, „*de comunicare cu noi insine*”, intrucat prin el nu ne adresam „celorlalti”. Cu toate acestea, fiind structurat pe baza mecanismelor vorbirii sonore, limbajul intern cuprinde componente auditive si vizuale, kinestezice, precum si componente eferente motorii. Asa se face ca in desfasurarea limbajului intern noi realizam nu numai o *vorbire interioara, autoaudierea, dar si o citire interioara*, pentru noi „in gand”, precum si *scrierea interna*, realizarea mintala a unor sisteme aferent-eferente din activitatea propriu-zisa a scrierii.

Operand doar o „comunicare cu noi insine” sistemul limbajului intern se restrange la cuantumul datelor si informatiilor cunoscute noua. De aceea, limbajul intern este mult mai prescurtat in desfasurarea sa. Este un limbaj foarte concis, cu structuri gramaticale sumare, cu formulari adesea eliptice de unele valori morfologice sau sintactice ale cuvintelor.

Aceasta forma de limbaj nu este conceputa de altii, dar in realizarea acesteia exista participare motrica, fiind paractic un fel de vorbire interna, ascunsa, asonora („o voce launtrica”, „un monolog interior”). Limbajul intern este instrumentul gandirii ce anticipeaza, poiecteaza, conduce dinlauntru si coordoneaza limbajul oral si scris fiind practic o rampa de lansare pentru limbajul oral si scris. Limbajul intern este o modalitate centrala, specifica vietii spirituale si a existentei mentale.

b. Limbajul extern – produce si receptioneaza intodeauna serii de semnale succesive si se prezinta in mai multe forme: 1) *limbaj oral (vorbit)* si 2) *limbaj scris*, luat dupa sistemele de semnale folosite in comunicare la emitator. Corespunzator acestor doua forme, avem *audierea si citirea*, ca forme de limbaj-receptie la destinatar. Apoi in functie de interlocutor si structura comunicarii avem: *limbaj monologal si dialogat*; iar dupa felul exprimarii, dispunem de forma vorbirii *directe si indirecte*, de exprimarea la modul figurat, utilizand mijloacele stilistice ale limbii.

1) *Limbajul oral (vorbirea)* este activitatea de comunicare verbala cu voce tare, ce se desfasoara in situatii concrete (ce se serveste de elemente situative) dotata cu mijloace de expresivitate in care subiectul isi exprima cel mai evident personalitatea. Fata de forma limbajului scris, limbajul oral este mult mai elocvent, beneficiind de intonatia emitatorului, de relatia sa directa cu interlocutorul, de expresie mimica si de gest. Prin toate acestea, limbajul oral angajeaza activ in comunicare intreaga personalitate a expeditorului. Sarcina vorbitorului este inasa mai dificila decat in exprimarea scrisa, deoarece mesajele trebuie elaborate pe loc si coerent, cursivitatea ideilor cerand un efort special de cautare a expresiei adecvate.

Cu privire la originile limbajului oral au fost emise diferite ipoteze si elaborate mai multe teorii: una este *teoria onomatopeica a lui Herder, dupa care cuvintele la origine imita sunetele naturii*; La un moment dat, *filologul Max Müller cauta cauzele aparitiei graiului sonor in nevoia de expresie vocala*, care i-ar fi proprie individului, in acel „ecou natural”, ca cerinta spre rezonanta sonora a tuturor impresiilor pe care le primim.

O teorie sustinuta de unele investigatii experimentale este aceea a simbolismului fonetic a lui *O. Jespersen, dupa care sunetele vorbirii ar detasa, prin ele insele, o anume simbolica fonetica* (de exemplu, „i” simbolizeaza dimensiunile mici, fine, delicate, fiind in consecinta inclus si in componenta cuvintelor cu asemenea semnificatii, in timp ce sunetul „a” tinde spre dimensiuni mari,

grosolane). Mult mai cunoscuta in psihologia sociala este *teoria limbajului gesturilor*, ca mijloc de comunicare interumana, sistem din care ar fi derivat apoi vorbirea sonora.

Limbajul oral poate fi:

- i. colocvial*
- ii. dialogat*
- iii. monologat*

- i. Colocvial* – in cadrul colocviului participa la comunicare mai mult de doua persoane, exprimarea are caracter adresativ, aceeasi idee circuland prin mintea mai multor persoane pentru imbogatirea continutului discutiei.
- ii. Dialogat* – atunci cand luam cuvantul alternativ, schimband tot felul de pareri cu una sau mai multe persoane.
- iii. Monologat* – in momentul in care o persoana se adreseaza unui auditor tacut.

R. Paget considera ca inaintea limbajului articulat s-a elaborat sistemul comunicarii prin gesturi, dovada fiind reactiile comune constatate atat la maimute, cat si la indienii din America.

2) Limbajul scris se caracterizeaza prin elaborarea mesajelor si fixarea lor in semne grafice, in cuvinte si fraze scrise. El presupune o prelucrare mai sistematica a informatiilor de catre emitator, permitand revenirile necesare asupra formei, o selectie dorita a termenilor, o mai mare exactitate in expresii. Forma limbajului scris a derivat si s-a dezvoltat pe baza limbajului oral; ea se obtine si astazi in procesul unei instruirii speciale a tinerelor generatii, odata cu insusirea citirii.

Limbajul scris este o modalitate a limbajului, de maxima complexitate ce angajeaza, pe langa aparatul verbal, si o serie de foarte rafinate structuri senzoriomotorii. Limbajul scris este secundar in raport cu vorbirea, fiind mai pretentios decat limbajul oral deoarece necesita elaborarea frazelor in raport cu un plan prealabil, nu dispune de context situational, nu dispune de sustinere prin dialog nu se poate reveni pentru corecturi si completari si nu isi poate permite discontinuitati sau erori gramaticale. Acest limbaj pune mai bine in evidenta capacitatea de gandire decat limbajul oral.

5. Functiile limbajului

Importanta limbajului, ca fenomen psihologic, pentru intreaga existenta umana deriva si din functiile lui:

1. *Functia de comunicare* – este cea mai importanta functie si consta in nominalizarea lucrurilor, a evenimentelor realitatii, si in efectuarea predicatiilor corespunzatoare, reprezentand transferarea unui continut de la o persoana la alta. Altfel spus, functia comunicarii este o functie propozitionala.

Omul, prin limbaj, isi exteiorizeaza continutul reflectoriu al tuturor proceselor psihice (cognitive, afective, volitive), isi dezvaluie insusirile de personalitate si se conecteaza la retea de comunicare interumana.

2. *Functia de cunoastere (cognitiva)*, de integrare, conceptualizare si, in genere, de elaborare a gandirii. Aceasta functie permite vehicularea cunostintelor de la o persoana la alta, mediaza si

faciliteaza operatiile gandirii si ale altor procese, iar rezultatele cunoasterii prin perceptie, gandire etc. - se fixeaza prin cuvint si sunt directionate prin acesta.

Limbajul este implicat in aproape toate procesele de cunoastere, iar pe de alta parte cuvintele sunt purtatoare de informatii si de semnificatii generalizate ale lucrurilor.

3. *Functia simbolic-reprezentativa* - de substituie a unor fenomene, obiecte.

4. *Functia expresiva sau afectiva* - este cea mai veche functie, prin intermediul careia se comunica celor din jur stările afective, îndeosebi emțiile, prin manifestarea complexă a unor idei, imagini, acest lucru realizându-se nu doar prin cuvinte, ci și prin intonație, mimica, gestică etc.

5. *Functia persuasiva (de convingere)* - de inducție, de influență la o persoană a unor idei sau stări emotionale.

J. Bruner considera, alături de funcțiile de referință, afectivă și persuasivă, o *functie metalingvistică* a limbajului, cea care se referă mai mult la „statutul juridic” al cuvintelor, al unor formulări de limbaj.

6. *Functia ludica (de joc)* - de realizare a unor asociații verbale de efect, ciocniri de sensuri, consoanțe, mergând până la construcția artistică.

Vorbirea poate fi prilej de joc. Copiii, mai ales în primii ani când învață limbajul, se joacă repetând la nesfârșit un cuvânt sau inventând sonorități inexistente în limba lor maternă. Dar și adulții utilizează termeni în joacă: rezolvarea de cuvinte încrucișate, jocuri de cuvinte, căutarea de rime ș.a.

7. *Functia dialectiva* – este arta dicuției în contradictoriu; formularea și rezolvarea contradicțiilor sau conflictelor problematice cu scopul descoperirii adevărului.

8. *Functia fatica* – este mai mult o funcție psiho-socială, ce se referă la menținerea unor contacte sociale între persoane.

9. *Functia poetica* – este legată de crearea frumosului și de exprimarea posibilă în limbaj a aspectelor estetice.

10. *Functia de reglare și autoreglare (numită și practica)* - de influențarea stărilor psihice sau a conduitei. Prin limbaj, declanșăm sau oprim acte comportamentale, modificăm sau deviem direcția lor.

11. *Functia cathartica* - ca și reprezentările, vorbirea ne ajută uneori să ne eliberăm, sau cel puțin, să diminuăm o stare de tensiune.

Persoanele necivilizate își „descarcă nervii” injurând sau blestemând, în timp ce omul „bine crescut” injură de obicei numai în gând.

6. Limbajul și gândirea

Raportul dintre gândire și limbaj a fost un subiect de controversă, existând puncte de vedere deosebite.

Conform unei concepții moniste, ar exista o singură realitate, *limbajul fiind aspectul exterior al gândirii*, iar *gândirea fiind latura lui interioară*.

Mentalitatea dualista contine doua pozitii: unii considera gandirea si limbajul ca fiind functii esential diferite, vorbirea folosind doar in a exterioriza, a comunica rezultatele obtinute de gandire in mod independent, iar altii argumenteaza ca, desi nu sunt activitati identice, vorbirea si rationamentul sunt interdependente, in stransa relatie atat din punct de vedere genetic, cat si structural.

Limbajul obliga la rationalizarea si socializarea gandirii, astfel pentru a ne face intelesi trebuie sa eliminam ceea ce este prea individual, afectiv, personal, iar exprimarea trebuie sa fie clara si precisa.

Nu putem concepe gandirea fara limbaj si invers (dezvoltarea gandirii nu poate fi separata de dezvoltarea limbajului).

La un nivel evoluat nu se poate gandi fara mijloacele limbajului, in afara limbajului nu se poate vorbi de formarea notiunilor, judecatiilor, rationamentelor, nu se poate intelege sau rezolva o problema si nu exista abstractizari si generalizari.

O gandire buna se realizeaza cu vocabular bogat, idei, fraze clare, bine construite, iar exprimarea corecta, coerenta, nuantata este conditionata de o gandire bine dezvoltata. Limbajul fara continut cognitiv, fara inteles este o simpla forma fara continut.

Si celelalte procese psihice sunt influentate si organizate de limbaj:

- *Perceptiile si reprezentarile* dobandesc, prin verbalizare, semnificatie.
- Formularile verbale sunt garantia *memoriei* de durata.
- *Vointa* este un proces de autoreglaj verbal.
- Insași *personalitatea* se formeaza si se exteriorizeaza prin intermediul limbajului.
- In *imaginatie*, cuvantul este „vehiculator” de imagini.

7. Mijloace de expresivitate lingvistica si extralingvistica ale limbajului oral

i. Lingvistice:

Intensitatea: divesele intensitati pot indica o situatie exceptionala sau normala, incredere-neincredere punand in evidenta unele idei.

Accentul: pune in evidenta unele idei conferand frazei diferite semnificatii.

Intonatia (inaltimea): este generatoare si comutativa de sensuri (un „da” poate insemna „nu”, realizeaza mirarea, ordinul, incantarea etc. Excesul de intonatie da o nota de nota de „artificial”, iar lipsa genereaza o exprimare metalica, liniara, obositoare.

Alegerea cuvintelor si modul de frazare: alegerea cuvantului potrivit dintre sinonime; frazele scurte, cu epitete putine, dau claritatea exprimarii, in timp ce cele lungi, pline de epitete impiedica intelegerea.

Topica (ordinea cuvintelor in fraza): contribuie la expresivitate si la scoaterea in evidenta a ceea ce dorim.

Timbrul

Organizarea temporală etc.

ii. Extralingvistice: limbajul nonverbal evidentiat prin *gestica, mimica, postura, timbru* etc.

In cadrul *comunicarii nonverbale*, functia de codificare este realizata prin contractia voluntara sau involuntara a muschilor scheletici si faciali, prin schimbarea tonului si ritmului vorbirii. Este reprezentata de comportamentul fizic care insoteste vorbirea (infatisarea, contactul vizual, pozitia corpului, gesturile, timbrul si tonurile vocale, contactul fizic si spatiul personal)

Comunicarea paraverbala reprezinta intregul bagaj de stimuli si semnale transmise prin *tonul, volumul, ritmul, viteza vorbirii, inflexiunile rostirii, pauzele si sublinierile* in momentul comunicarii.

Bibliografie

- Buzdugan Tiberiu – „Psihologia pe intelesul tuturor”, Editura Didactica si Pedagogica RA, Bucuresti 1999
- Chircev A, Rosca Al, Zorgo B, Mare V – „Psihologie generala”, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti 1976, Editia a II-a
- Cosmovici Andrei – „Psihologie generala”, Editura Polirom, Iasi, 1996
- Debesse Maurice – „Psihologia copilului: de la nastere pana la adolescenta”, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti 1970
- Rosca Al., Chircev A. – „Psihologia copilului”, Editura de Stat si Pedagogica, Bucuresti 1958
- Tucicov-Bogdan Ana – „Psihologie generala si psihologie sociala”, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti 1973, vol. I